

Original Research Paper

Analyzing women's empowerment from the perspective of Alzahra University students

Saideh Pourkhazaei¹, Golnar Mehran^{*2}, Parvin Ahmadi³, Fariba Adli⁴

¹ PhD Student, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

² Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

³ Associate Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

⁴ Associate Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Received: Oct. 17, 2022

Revised: Feb. 18, 2023

Accepted: Mar. 5, 2023

KEYWORDS

Alzahra University students
Stromquist Model
Qualitative Method

* Corresponding Author

✉ gmehran@alzahra.ac.ir

☎ +98 9125976854

How to Cite this article:

Pourkhazaei, S., Mehran, G., Ahmadi, P., & Adli, F., (2023). Analyzing women's empowerment from the perspective of Alzahra University students. *Journal of University Studies*, 1(3), 63-84. doi: 10.22035/jous.2023.5039.1038
URL: http://www.jous.ir/article_451.html

Copyright:

© The authors retain the copyright and full publishing rights. This is an open access article under the [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ABSTRACT

A country needs the participation of all members of society, including women to achieve sustainable development. Women make up half of the population, which is especially important to pay attention to their needs, issues, problems, and prepare programs for their training and empowerment. In other words, empowering women is one of the important components of that endeavor. From this point of view, this research aims to analyze women's empowerment from the point of view of students of Alzahra University, a women higher academic institution in Tehran. The research is qualitative based on a semi-structured interview with 50 students in the academic year of 2022-2023. Based on the findings, the concept was categorized into six dimensions: psychological (with the components of freedom of expression, right to choose, decision making, planning, purposefulness, management of emotions, personal life skills, attention to existential value, self-belief, trust to ego, sense of satisfaction, responsibility, solving personal problems, ethics, independence, strong spirit, strong character and courage), social (with the components of communication, respect, social awareness, media literacy and social presence), family (with the components of interaction, having the power and skill of family life), political (macro-level decision-making and political literacy), the economic dimension (with job and income components) and knowledge (with the component of attention to the value of science). This research helped understand the concept of women's empowerment and can play a key role in the policy making.

INTRODUCTION

Over the past few decades, countries around the world have been focusing on macro development policies in order to achieve human excellence, eliminate inequality and create social justice. Empowering women is one of the important components of that endeavor. In order to achieve the sustainable development, a country needs the participation of all sections, especially women, and this participation is based on attention to their needs, requirements, and problems and finding ways to solve them. In other words, it must be said that the main aspects of sustainable development are improving the quality of life, including that of women. Therefore, it seems that addressing the concept of women's empowerment and finding its components can help get a clear picture of the concept. Here, the aim is to get acquainted with the concept of women's empowerment and know its components from the perspective of university students in Tehran's Alzahra University because it is a women's higher academic institution and female students' perspective on the issue can be more useful.

METHODOLOGY

The current research is qualitative in nature and has applied the thematic content analysis method. This pattern is identified through six precise processes, which are: familiarity with the data, initial coding, search for themes, review, definition and final writing and analysis. The research population is the female students from Alzahra University. They all were post-graduate students and selected through purposive sampling. Data were gathered through interviews that continued until reaching the saturation point was reached. The sample size was 50. In order to check the accuracy of the research, the results were returned to the participants and experts, the research process was written down, and continuous reference was made to them.

FINDINGS

Results showed that the concept of an empowered woman that the female students identified can be categorized into six dimensions: psychological dimension (with the components of freedom of speech, right to choose, decision, planning, purposefulness, management of emotions, Personal life skills, attention to existential value, self-confidence, self-confidence, sense of satisfaction, responsibility, solving personal problems, ethics, independence, strong spirit, strong character and courage), social dimension (with the components of communication, respect, social awareness) , media literacy and social presence), family dimension (with the components of interaction, having the power and skills of family life), political dimension (decision-making at the macro level and political literacy), economic dimension (with job and income components) and Knowledge (with the component of attention to the value of science).

CONCLUSION

For the students who were interviewed in Alzahra University, they proposed six dimensions of psychological, social, family, political, economic and knowledge needed for women empowerment. According to the findings:

"A powerful woman is the one who starts from the psychological dimension and reaches self-confidence, continues to expand her knowledge, and then enters the social and political level and becomes independent with the help of the economic dimension"

The psychological dimension has the largest number of components. Female students believed that they should start the changes from within themselves, but some of them had strong gender stereotypes while defying a powerful woman and were unable to free their minds from gender stereotypes.

In the social dimension, female students pointed to components such as social communication, respect, awareness of social issues, and social presence, but overlooked the important role of women in changing the social structure.

In the definition of the family dimension, the students only referred to the role of a woman as a wife and mother. They did not mention the position of a woman as a daughter in the family and in relation to her parents, and even to the role a woman can play in changing the family's belief. They did not mention the status of women, either.

In the economic dimension, the concept of job and earning was mentioned, which showed that from the students' point of view, financial independence was an important step and it helps a woman to develop her talents with the income from a job.

In the political dimension, having a female representative is very important. The reality is that if the policies of a country are not aimed at empowering women, the women of that society will not grow and the policy itself is not enough, but sufficient resources must be provided to achieve the goals.

Then, according to the students, knowledge was only reduced to having a university education and the existence of content through which education is carried out was ignored.

Here, in order to answer the main question, which is to find the components of an empowered woman from the perspective of the students of Alzahra University, it is necessary to refer to the main framework of the research, which is Stromquist's theory of empowerment. The four dimensions (economic, political, knowledge, and psychological) are at two micro and macro levels, and the components of empowered women in the current research have been identified in the six dimensions (psychological, social, family, political, economic, and knowledge). An important issue that can be seen in connection with the comparison of the

University Studies

Vol. 1
Issue 3
Spring 2023

components of Stromquist's theoretical framework and the identified components is the reference to the social context and cultural context that formed the components. Stromquist, as an American researcher, considers the theory of women's empowerment as a theory of social structure change and proposes education as a main force for empowerment that needs to be related to economic, political and psychological conditions. If the students of Alzahra University in expressing their thoughts consider it as an individual issue and even where they express the social dimension with components such as communication, respect, awareness, media literacy and social presence, they have not brought it up in relation to the society and paying attention to the change in social structure. In the continuation of the current research, it brings up the family dimension as key women's empowerment, which was not mentioned as a separate dimension in Stromquist's research.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

University Studies

Extended Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Aeini, B., Zohouri, M., & Mousavand, M. (2023). Iranians and Privacy Preservation on Social Media: A Systematic Review. *Positif Journal*, 23(10), 88-100.
- Aris, S., Aeini, B., & Nosrati, S. (2023). A Digital Aesthetics? Artificial Intelligence and the Future of the Art. *Journal of Cyberspace Studies*, 7(2), 219-236. doi: 10.22059/jcss.2023.366256.1097
- Bhat, A. (2015). Role of education in the empowerment of women in India. *Journal of Education and Practice*, 6(10), 188-191.
- Cornwall, A. (2016). Women's empowerment: What works?. *Journal of International Development*, 38(3), 342-359. doi: 10.1002/jid.3210
- Fereydun, S. (2012). Reflection on women empowerment concept, components and processes. *Journal of Cultural Management*, 6(17), 116-148.
- Heydari, F. (2018). Role & participation of women in sustained development. *Journal of Human Rights Research*, 11(13), 99-113.
- Hosseini, M. (2020). Thematic analysis of women's social development with emphasis on sustainable empowerment. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 13(46-49), 185-198.
- Kabeer, N. (1999). Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435-464. Portico. doi: 10.1111/1467-7660.00125
- Kabeer, N. (2005). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third millennium development goal 1. *Gender & Development*, 13(1), 13-24. doi: 10.1080/13552070512331332273
- Kaldi, A., & Salahshouri, P. (2013). The investigation of social support's effect on women empowerment. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 4(4), 7-22.
- Kermani, M., Mazlum Korassani, M., Behravan, H., & Noghani, M. (2012). Empowering female-headed households case: Women working in Kosar Centers affiliated to Tehran Municipality in 2012. *Iranian Journal of Sociology*, 14(3), 116-148.
- Keshavarz Shekari, A., & Azarkeshb, A. (2016). Criticism and restructuration of Sara Longwe's Theory on the indices of women breadwinners' empowerment. *Journal of Islam and Social Sciences*, 8(16), 5-35. doi: 10.30471/soci.2017.1319
- Keshavarzi, F., & Shamshiri, B. (2020). The applied model of women's empowerment development in Iranian Society: A mixed methods study. *Woman in Development & Politics*, 18(3), 463-484. doi: 10.22059/jwdp.2020.300983.1007816
- Ketabi, M., Yazdkhasti, B., & Farokhi, Z. (2003). Women's empowerment for participation in development. *Woman in Development and Political*, 1(7), 5-30.
- Longwe, S. H. (1998). Education for women's empowerment or schooling for women's subordination? *Gender & Development*, 6(2), 19-26. doi: 10.1080/741922726

University Studies

Vol. 1
Issue 3
Spring 2023

- Mehran, G. (2006). Analysis of the girls and women empowerment process in Iranian educational system. *Journal of Education*, 87, 59-92.
- Mehran, G., & Adli, F. (2019). Female Education in the Islamic Republic of Iran: Understanding the Paradox of Tradition and Modernity. Women, Islamic, and Education in Iran. New York & London: Routledge.
- Motevaseli, M., Dabbaghi, H., & Abbasi, A. (2017). A theoretical pattern of individual and collective empowerment as the freedom in the community with an emphasis on Kant's and Amartya Sen's views. *Journal of Social Sciences*, (9)1, 27-50.
- Nayak, P., & Mahanta, B. (2012). Women empowerment in India. *Bulletin of Political Economy*, 5(2), 155-183. doi.org/10.2139/ssrn.1320071
- Program and Budget Management (2012). Administrative transformation and productivity with the cooperation of the respected vice-chancellors of the university. University strategic document.
- Raeisi, M., & Khoravi, M. (2021). Empowerment and socio-political participation of Baloch women after Islamic Revolution of Iran. *The Islamic Revolution Approach*, 15(55), 99-116.
- Reshi, A., & Sudha, T. (2022). Women Empowerment: A Literature Review. *IJEBAS*, 12(6). 1353-1359. doi: 10.54443/ijebas.v2i6.753
- Sen, A. (1999). Development as Freedom. New York: Anchor Books.
- Shettar, D. R. M. (2015). A study on issues and challenges of women empowerment in India. *IOSR Journal of Business and Management (IOSRJBM)*, 17(4). 13-19. doi: 10.9790/487X-17411319
- Stromquist, N. (1995). *The Theoretical and Practical Bases for Empowerment*. Unesco Institute for Education.
- Stromquist, N. (2006). Gender, Education and the Possibility of Transformative Knowledge. *A Journal of Comparative and International Education*, 36(2), 145-161. doi: 10.1080/03057920600741131
- Stromquist, N. (2015). Gender Structure and Women's Agency: Toward Greater Theoretical Understanding of Education for Transformation, *International Journal of Lifelong Education*, 34(1), 59-76. doi: 10.1080/02601370.2014.991524
- Stromquist, N. (2015). Women's Empowerment and Education: Linking Knowledge to Transformative Action. *European Journal of Education*, 50(3), 307-324. doi: 10.1111/ejed.12137
- Stromquist, N. (1993). Women, education and empowerment: Pathways towards autonomy. In International Seminar on Women's Education and Empowerment, Hamburg, Germany, 1993.
- Tabassum, M., Begum, N., Rana, M., Faruk, M., & Miah, M. (2019). Factors influencing women's empowerment in Bangladesh. *Science, Technology and Public Policy*, 3(1), 1-7. doi: 10.11648/j.stpp.20190301.11
- Zamani Moghadam, M., & Afshani, A. (2021). Empowerment of female heads of households in Iran: A systematic review. *Social Welfare Quarterly*, 21(80), 45-80.

مقاله پژوهشی

واکوی مفهوم توانمندسازی زنان از منظر دانشجویان دانشگاه الزهرا

سعیده پورخرایی^۱، گلنار مهران^{۲*}، پروین احمدی^۳، فریبا عدلی^۴

^۱ دانشجوی دکتری گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
^۲ استاد گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
^۳ دانشیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
^۴ دانشیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران

چکیده

چند دهه است که کشورهای جهان به اهمیت توسعه در جهت رسیدن به تعالی انسان‌ها، رفع نابرابری و ایجاد عدالت اجتماعی پی برده و رسیدن به اهداف توسعه را محور سیاست‌گذاری‌های کلان خود قرار داده‌اند. کشور برای رسیدن به توسعه پایدار نیاز به مشارکت همه اعضای جامعه دارد. از آن‌جا که زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند و رسیدن به برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان از مؤلفه‌های مهم توسعه پایدار محسوب می‌شود، توجه به نیازها، مسائل، مشکلات آگاه‌سازی و تهیه برنامه‌هایی جهت توانمندسازی زنان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا زنان تا توانمند نشوند، نمی‌توانند به کشور در جهت تحقق اهداف توسعه کمک کنند. بنابراین، توجه به زنان و توانمندسازی آن‌ها مسئله‌ای مهم برای کشور محسوب می‌شود. از این‌رو، در این پژوهش، پژوهشگر قصد دارد با طراحی پژوهشی با رویکرد کیفی و (در سپهر فلسفی) تفسیرگرایی و با روش تحلیل تماتیک، مفهوم توانمندسازی زنان از دیدگاه دانشجویان دانشگاه الزهرا را تبیین کند. مشارکت‌کنندگان این پژوهش دانشجویان زن دانشگاه الزهرا در دوره کارشناسی بودند که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. با توجه به یافته‌های پژوهش، مفهوم زن توانمند با توجه به نگاه دانشجویان زن در شش بُعد مطرح شده است که عبارت‌اند از: بُعد روان‌شناختی (با مؤلفه‌های آزادی بیان، حق انتخاب، تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، هدفمندی، مدیریت عواطف، مهارت زندگی شخصی، توجه به ارزش وجودی، خودباوری، اعتماد به نفس، حس رضایت، مسئولیت‌پذیری، حل مشکلات شخصی، اخلاقیات، استقلال، روحیه قوی، شخصیت قوی و شجاعت)؛ بُعد اجتماعی (با مؤلفه‌های ارتباط، احترام، آگاهی اجتماعی، سواد رسانه‌ای و حضور اجتماعی)؛ بُعد خانوادگی (با مؤلفه‌های تعامل، برخورداری از قدرت و مهارت زندگی خانوادگی)؛ بُعد سیاسی (با مؤلفه‌های تصمیم‌گیری در سطح کلان و سواد سیاسی)؛ بُعد اقتصادی (با مؤلفه‌های شغل و درآمد)؛ و بُعد دانش (با مؤلفه توجه به ارزش علم). این پژوهش به درک مفهوم توانمندسازی زنان میان دانشجویان دختر کمک کرد؛ لذا می‌تواند در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توانمندسازی زنان نقش کلیدی ایفا کند.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۵
تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۱۱/۲۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۴

واژگان کلیدی:

توانمندسازی زنان
دانشجویان دانشگاه الزهرا
الگوی استرام کونیتک
تحلیل محتوای تماتیک

* نویسنده مسئول

gmehran@alzahra.ac.ir

۹۸-۹۱۲۵۹۷۶۸۵۴

چگونه به این مقاله ارجاع دهیم:

پورخرایی، سعیده؛ گلنار، مهران؛ احمدی، پروین؛ و عدلی، فریبا (۱۴۰۲). واکوای مفهوم توانمندسازی زنان از منظر دانشجویان دانشگاه الزهرا. فصلنامه مطالعات دانشگاه، ۳۱(۳)، ۸۴-۶۳.

doi: 10.22035/jous.2023.5039.1038

URL:

http://www.jous.ir/article_451.html

کی‌رایت:

© نویسندگان دارای حق نشر و کلیه حقوق انتشار می‌باشند دسترسی به متن کامل مقاله براساس قوانین کربیتو کامانز 4.0 CC BY آزاد است.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

۱. مقدمه و بیان مسئله

تاریخ دگرگونی‌ها در حوزه حضور زنان در فضای اجتماع، و به‌ویژه در بازار کار، پر است از تلاش‌هایی که زنان برای به دست آوردن موفقیت‌هایی هرچند کوچک داشته‌اند (زویکا، ۲۰۰۹) که تغییر در آمارهای جهانی و حضور زنان در موقعیت‌های چشمگیر، مانند نخست‌وزیری، ریاست‌جم‌ اهمیت توسعه در جهت تعالی انسان‌ها، کاهش نابرابری‌ها و ایجاد عدالت اجتماعی بر کسی پوشیده نیست (مهران، ۱۳۸۵، ۸۷). امروزه، بسیاری از کشورها خواستار دستیابی به توسعه هستند. تا پیش از دهه ۱۹۷۰، زنان به‌عنوان «گروه هدف» در برنامه‌های توسعه دیده می‌شدند که این نگرش را «زن و توسعه» می‌نامیدند. در این نگرش، اگرچه از زنان به‌عنوان بهره‌برداران برنامه توسعه نام برده می‌شد، ولی آن‌ها نقش مهم و کارآمدی در پیشبرد اهداف توسعه ایفا نمی‌کردند. در دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰، اما، این نگرش تغییر یافت و نگرش «زن و توسعه» مطرح شد که در این نگاه، زنان به‌عنوان عنصری فعال در تحقق اهداف توسعه مطرح شدند (فریدونی، ۱۳۹۱، ۲۷). بنابراین، در پیشرفت یک جامعه نمی‌توان از نقش زنان چشم‌پوشی کرد، زیرا توسعه پایدار یک اجتماع حاصل مشارکت همه اقدار جامعه، به‌خصوص زنان، می‌باشد و این مشارکت نیز در گرو توجه به نیازها، اقتضانات و مسائل آن‌ها و یافتن راه‌هایی برای حل آن‌ها است. به عبارت دیگر، باید گفت که ارزش‌های اصلی توسعه پایدار را باید در ارتقای کیفیت زندگی، یعنی توانمندسازی زنان در تأمین نیازهای اساسی در جهت رفع اختلافات طبقاتی در جامعه، رشد آگاهی عمومی، اعتماد به نفس و اعتقاد عامه مردم به اهداف توسعه و حفظ امنیت و آزادی جست‌وجو کرد (حیدری، ۱۳۹۷، ۹۹). توانمندسازی زنان به‌عنوان یک تئوری تغییر اجتماعی مطرح می‌شود که دارای ابعاد مختلفی همچون احساس ارزشمندی در زنان، حق انتخاب، حق دسترسی به فرصت‌ها و منابع، قدرت داشتن برای کنترل زندگی شخصی (چه در خانه و چه خارج از خانه) و توانایی آن‌ها برای تأثیرگذاری مستقیم بر تحولات اجتماعی در راستای شکل دادن جامعه و اقتصادی عادلانه‌تر در سطح ملی و بین‌المللی است (شبکه اطلاعات جمعیتی سازمان ملل، ۲۰۱۹).

اگرچه مفهوم توانمندسازی زنان در سه دهه پیش وقتی برای اولین بار مطرح شد توسط نهادها و دولت‌ها مورد تمسخر قرار گرفت، اما در ادامه توسط آژانس‌های بین‌المللی بیش از دانشگاه‌ها مورد توجه قرار گرفت. به‌صراحت می‌توان گفت که توانمندسازی زنان به‌عنوان یک بخش اساسی از سیاست‌های اتخاذشده توسط آژانس‌های بین‌المللی مطرح می‌شود، اما در مقابل نشریات

آموزشی و دانشگاهی کمتر به آن پرداخته‌اند (استرام کوئیست^۱، ۲۰۱۵، ۳۹۷). از این‌رو، به نظر می‌رسد که پرداختن به مفهوم توانمندسازی زنان و یافتن مؤلفه‌های آن می‌تواند کمک کند تصویری روشن از مفهوم زن توانمند به دست آید که از این تصویر، می‌توان در سیاست‌گذاری‌های توسعه و سیاست‌گذاری‌های آموزشی استفاده کرد. بنابراین، هدف پژوهش پیش‌رو دستیابی به مفهوم توانمندسازی زنان و شناخت مؤلفه‌های آن از نگاه دانشجویان دانشگاه الزهرا است. تمرکز بر روی دانشگاه الزهرا به این دلیل است که دانشگاه الزهرا به‌عنوان یک دانشگاه تک‌جنسیتی در سال ۱۳۴۳ تأسیس شد و با شعار «زن فرهیخته و جامعه‌بالنده» به کار خود ادامه داده است و در چشم‌انداز و مأموریت آن آمده است: «دانشگاه الزهرا نماد آموزش عالی زنان کشور است که از طریق آموزش‌های نوین و کارآمد، انجام پژوهش‌های بنیادی و مسئله‌محور و ارائه فناوری‌های نوین و همکاری با نهادهای ملی و بین‌المللی، با بهره‌گیری از اساتید و اندیشمندان در جهت تربیت زنان فرهیخته توانمند و تأثیرگذار در جامعه، زمینه مشارکت همه‌جانبه زنان را برای تحقق سیاست‌های نظام جمهوری اسلامی ایران فراهم می‌سازد.» (بیانیه چشم‌انداز دانشگاه در افق ۱۴۰۴، ۱۳۹۶، ۵). بنابراین، دانشگاه الزهرا به دنبال تربیت زن فرهیخته و توانمند است که با کمک تربیت زن توانمند به جامعه جهت رسیدن به اهداف توسعه کمک می‌کند. بنابراین، تصمیم گرفته شد که شرایطی فراهم شود که صدای دانشجویان دختر شنیده شود که در ارتباط با زن توانمند چه ایده‌ای دارند و چه مؤلفه‌هایی را نشانه زن توانمند می‌دانند تا در انتها بتوان به تعریفی از مفهوم زن توانمند از دید دانشجوی دخترتری که در دانشگاه ویژه زنان تحصیل می‌کند به دست آید. لذا این پژوهش به دنبال پاسخی برای این سؤال است: دانشجویانی که در دانشگاه الزهرا تحصیل می‌کنند زن توانمند را چگونه تعریف می‌کنند؟ و زن توانمند چه مؤلفه‌هایی دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

توانمندسازی زنان از جمله مؤلفه‌های مهم در توسعه پایدار محسوب می‌شود. از این‌رو، توجه به بهبود موقعیت زنان نفع همگانی را در بر دارد. از آن‌جا که مفهوم توانمندسای زنان، به این دلیل که پدیده‌ای اجتماعی محسوب می‌شود، به عوامل درونی و بیرونی متعددی بستگی دارد (کلدی؛ و سلحشوری، ۱۳۹۱، ۸). در اصل، توانمندسازی مفهومی است چندوجهی که دانشمندان و منابع مختلفی در ارتباط با آن ایده‌پردازی کرده‌اند. در ابتدا نیاز است که به تعاریف توانمندسازی زنان اشاره شود.

1. Stromquist

در تعریف دفتر امور زنان ریاست جمهوری و صندوق کودکان سازمان ملل متحد، توانمندسازی فرایندی است که طی آن افراد، برای غلبه بر موانع پیشرفت، فعالیت‌هایی را انجام می‌دهند که سبب تسلط آنان در تعیین سرنوشت خود می‌شود. این واژه به مفهوم غلبه بر نابرابری‌های بنیادی است. بنابراین، توانمندسازی زنان به این معنی است که زنان برای انجام برخی کارها توانایی جمعی پیدا می‌کنند و این موضوع به رفع تبعیض‌های جنسیتی در جوامع کمک می‌کند (رئیس‌ی؛ و خسروی، ۱۴۰۰، ۱۰۲). لانگه^۱ (۱۹۹۱) توانمندسازی را به مثابه یک فرایند در نظر گرفته است و آن را در پنج زمینه خدمات^۲، دسترسی^۳، آگاه‌سازی^۴، مشارکت^۵ و کنترل^۶ معنی می‌کند:

خدمات. منظور خدماتی است که در اختیار زنان است نسبت به خدماتی که در اختیار مردان است. در این جا، به زنان به‌عنوان دریافت‌کنندگان منفعل خدمات نگریسته می‌شود.

دسترس‌ی. این مفهوم به دسترسی برابر به خدمات، امکانات و مزایا اشاره دارد.

آگاه‌سازی. آگاه‌سازی به معنای درک آگاهانه تفاوت میان جنس ۷ و جنسیت ۸ است؛ آگاهی از این‌که نقش‌های جنسیتی، مانند تقسیم کار، براساس جنس و توسط فرهنگ هر جامعه تعیین می‌شود و قابل تغییر است.

مشارکت. این مفهوم به مشارکت برابر در تصمیم‌گیری - چه در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی یا مدیریت - اشاره دارد.

کنترل. این مفهوم به کنترل برابر در تصمیم‌گیری، که شامل عوامل تولید و توزیع مزایا است، اشاره دارد. سن قابلیت^۹ یا توانمندی را براساس عملکردها تعریف می‌کند و عملکردها را به معنای آن‌چه که افراد قادر به انجام دادن آن هستند تعبیر می‌کند. از طرفی، سن در ارتباط با مفهوم توانمندسازی، از مفهوم آزادی سخن به میان می‌آورد و معتقد است که آزادی در زندگی کردن به شیوه‌های مختلف بازتاب مجموعه‌ای از توانمندی‌های یک فرد است و توانمندی فرد را به عواملی همچون مشخصه‌های فردی و ترتیبات اجتماعی وابسته می‌داند. (سن^{۱۰}، ۱۹۹۹، ۱۴۳). او از پنج

1. Longwe
2. welfare
3. access
4. conscientisation
5. participation
6. control
7. sex
8. gender
9. capability
10. Sen

نوع آزادی اساسی به شرح آزادی سیاسی، آزادی امکانات و تسهیلات اقتصادی، فرصت‌های اجتماعی، تضمین شفافیت رفتاری و تأمین حمایتی نام می‌برد که اگر افراد از این آزادی‌ها برخوردار باشند، به قابلیت‌ها و توانمندی‌هایی دست پیدا می‌کنند که آن‌ها را قادر به ساختن یک زندگی خوب می‌کند (متوسلی و همکاران، ۱۳۹۶، ۳۰).

کبیر^۱ (۲۰۰۵) توانمندسازی زنان را مفهومی چندوجهی می‌داند که دربردارنده تغییراتی در سطح سیاسی، اجتماعی و فضای اقتصادی خانواده بوده است و در تعریف مفهوم توانمندی، از سه‌گانه منابع^۲ به معنی شرایط مادی و غیرمادی، که انتخاب‌ها تحت تأثیر آنان صورت می‌گیرد، عاملیت^۳ به معنی توانایی در تعریف اهداف فردی و عمل بر مبنای آن است، و نمایانگر عامل اصلی انتخاب است و دستاوردها^۴ معرف نتایج برآمده از انتخاب است.

بهت^۵ (۲۰۱۵) توانمندسازی زنان را راهی برای به دست آوردن دانش و درک روابط جنسیتی، ایجاد حس ارزش، اعتقاد به توانایی برای حفاظت از تغییرات دلخواه و حق کنترل زندگی شخصی، قدرت انتخاب و توسعه توانایی سازماندهی و تأثیرگذاری بر تغییرات اجتماعی برای ایجاد یک نظم اجتماعی و اقتصادی در سطح ملی و بین‌المللی تعریف می‌کند.

کارنوال^۶ (۲۰۱۶) بر این باور است که توانمندسازی، قبل از هر چیز، مفهومی درباره قدرت است؛ تغییر روابط قدرت به نفع کسانی که قبلاً در زندگی خود قدرت کمی اعمال می‌کردند. قدرت را با توجه به دو جنبه اصلی تعریف می‌کنند: کنترل بر منابع (جسمی، انسانی، فکری، مالی و خود)؛ و کنترل بر ایدئولوژی (عقاید، ارزش‌ها و نگرش‌ها). اگر قدرت به معنای کنترل باشد، بنابراین توانمندسازی روند دستیابی به کنترل است. با توجه به ارائه نظریه‌های مربوط به توانمندسازی زنان، نظریه استرام کوئیست به دلیل جامع بودن مبنای نظری این پژوهش است.

استرام کوئیست (۱۹۹۶؛ ۱۹۹۳) توانمندسازی را مفهومی اجتماعی - سیاسی تلقی می‌کند که فراتر از «مشارکت رسمی سیاسی» و «افزایش آگاهی» است. تعریف کامل توانمندسازی برای او شامل اجزای شناختی، روان‌شناختی، سیاسی و اقتصادی^۷ است. اما در دسته‌بندی جدیدتری که استرام کوئیست (۲۰۰۵؛ ۲۰۱۵) انجام داده است، توانمندسازی زنان را به‌عنوان یک تئوری تغییر

1. Kabeer
2. resource
3. agency
4. achievement
5. Bhat
6. Cornwall
7. Cognitive, psychological, political & economic

اجتماعی مطرح می‌کند. از نظر او، توانمندسازی مفهوم گسترده‌ای است که در بُعدهای مختلفی از جمله ابعاد اقتصادی، سیاسی، دانش و روان‌شناختی دسته‌بندی می‌شود که هر کدام از این ابعاد در دو سطح کلان (جامعه) و خرد (خانواده) مطرح می‌شوند. در بُعد اقتصادی در سطح کلان، مفهوم دسترسی به حقوق اقتصادی و اشتغال در بخش غیرکشاورزی را مطرح می‌کند و در بُعد خرد به میزان درآمد مالی زن در خانواده اشاره دارد. در بُعد سیاسی در سطح کلان به انتخاب نماینده سیاسی در هر سطحی که به زنان اجازه شنیدن صدایشان را می‌دهد اشاره دارد و در سطح خرد به نگرش به کار زنان در منزل اشاره می‌کند. در بُعد دانش، اهمیت را در دانش رسمی و غیررسمی بیان می‌دارد و در بُعد روان‌شناختی در سطح خرد، مفهوم برخورداری از اعتماد به نفس و عزت نفس را مطرح می‌کند و در سطح کلان اشتراک‌گذاری ویژگی‌های روانی با دیگر زنان است.

با توجه به نظریات ارائه‌شده، مفهوم توانمندسازی مفهومی چندوجهی است که در ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، خانوادگی و روان‌شناختی صورت می‌گیرد. در این جا به تعریف استرام کوئیست اشاره می‌شود، زیرا تعریفی کامل و جامع را در ارتباط با مفهوم توانمندسازی زنان بیان می‌کند: «توانمندسازی مجموعه‌ای از دانش‌ها و مهارت‌ها و شرایطی است که زنان باید از آن برخوردار باشند تا دنیای خود را درک کنند و براساس آن عمل کنند؛ بنابراین، توانمندسازی از اقداماتی در سطح فردی و جمعی می‌باشد.» (استرام کوئیست، ۲۰۱۵، ۳۰۸).

پژوهش‌های متعددی در زمینه مفهوم توانمندسازی زنان انجام شده است. از جمله، یزدخواستی و راستایی (۱۳۸۲) در پژوهشی با عنوان توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه به این نتیجه رسیدند که عواملی چون افزایش سطح تحصیلات، دسترسی به منابع مالی، بهبود وضع سلامت، برخورداری از حق مالکیت قانونی و حذف باورهای سنتی از عوامل مهم در توانمندسازی زنان هستند. فریدونی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «دریافتی نواز مفهوم تواناسازی زنان: عناصر و فرایندها»، که با مرور بیش از ۳۰ مقاله و کتاب در خصوص مفهوم توانمندسازی زنان انجام شده است، این مفهوم را در پنج مؤلفه استقلال، آموزش، توانا شدن در دو سطح فردی و گروهی، توانا شدن به‌مثابه پیامد و فرایند دسته‌بندی کرد. کرمانی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر توانمندی زنان سرپرست خانوار» به این نتیجه دست یافتند که از عوامل مؤثر در توانمندسازی زنان انگیزه پیشرفت، برخورداری از مهارت‌های فنی، اشتغال، درآمدزایی و در نهایت سلامت جسمی است.

کشاوری شگری و آذرکسب (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «نقادی و بازسازی نظریه سارا لانگه درباره شاخص‌های توانمندسازی زنان سرپرست خانوار» ابتدا شاخص‌های لانگه را مورد نقد قرار

دادند و سپس شاخص‌های توانمندی زنان را در ابعاد سه‌گانه فرهنگی و آموزشی، اقتصادی و اجتماعی، و بهداشتی و درمانی دسته‌بندی کردند.

کشاوری و شمشری (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «الگوی کاربردی توسعه توانمندسازی زنان جامعه ایرانی: یک پژوهش ترکیبی»، که با روش کیفی انجام شد، توانمندسازی زنان شایسته در جامعه ایران را در پنج مضمون سازمان‌دهنده دانش شخصی، دانش محیطی، نگرش شخصی، نگرش محیطی، مهارت شخصی و مهارت محیطی دسته‌بندی کردند.

حسینی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل تماتیک توسعه اجتماعی زنان با تأکید بر توانمندسازی پایدار» به این نتیجه رسید که توسعه اجتماعی زنان مستلزم مهیا نمودن زیرساخت‌های نظری و عملی توسعه عدالت‌محور و توانمندسازی پایدار است؛ به این معنا که توانمندسازی زنان غیرمقطعی و تداومی باشد و در همه ابعاد جسمی، روانی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حقوقی انجام شود.

زمانی مقدم و افشانی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی زنان سرپرست خانوار در ایران: مروری نظام‌مند»، با بررسی مقالات مرتبط با توانمندسازی زنان سرپرست خانوار، به عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی زنان سرپرست خانوار دست یافتند و آن را در سه بُعد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، و فردی - روان‌شناختی دسته‌بندی کردند.

نایاک و ماهانتا^۱ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی زنان در هند» وضعیت توانمندسازی زنان در هند را تحلیل کردند و به این نتیجه رسیدند که آموزش و اشتغال از عوامل دستیابی زنان به توانمندسازی است.

شیتار^۲ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «تحلیل وضعیت توانمندی زنان در هند و مسائل و چالش‌های آن» دریافته‌اند که دسترسی به آموزش، اشتغال و تغییر در ساختار اجتماعی تنها عوامل توانمند شدن زنان است. تبسم^۳ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان در بنگلادش» توانمندسازی زنان را با توجه به قدرت تصمیم‌گیری در سطح خانواده، مراقبت‌های بهداشتی، فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی سنجیدند و به این نتیجه رسیدند زنانی که در حال حاضر مشغول به کار هستند، نسبت به زنانی که کار نمی‌کنند، آزادی بیشتری در تصمیم‌گیری در مورد زندگی شخصی، اجتماعی و سیاسی خود دارند و معتقدند رابطه محکمی بین تصمیم‌گیری و توانمندسازی زنان وجود دارد.

1. Nayak & Mahanta
2. Shettar
3. Tabassum

ارشا احمد رشى^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشى با عنوان «توانمندسازى زنان مرورى بر ادبيات» ابتدا موانع دستيائى زنان به توانمندی را بررسى کرد و سپس راهبردهای دسترسى به توانمندسازى زنان شامل آموزش، دسترسى به منابع و مشارکت سياسى را شناسايى نمود. بررسى ادبيات و پيشينه پژوهش نشان مى دهد که بررسى مفهوم زن توانمند و مؤلفه های آن در حال تکامل است و اين پژوهش نيز به دنبال پاسخ به اين سؤال است که زن توانمند داراي چه ويژگي هايى است؟

۳. روش

اين پژوهش از نظر هدف جز پژوهش های بنيادى در چارچوب پارادایم پژوهش های كيفى است. جامعه پژوهش دانشجویان دوره کارشناسى دانشگاه الزهرا شامل ۱۱ دانشکده (جدول شماره ۱) بودند و ۵۰ نفر از دانشجویان در اين پژوهش شرکت کردند. روش گزينش نمونه به شيوه هدفمند بود و مصاحبه ها در سال تحصيلى ۱۴۰۲-۱۴۰۱ انجام شدند و تا رسيدن به اشباع نظرى ادامه داشت؛ به طورى که با اضافه کردن مورد، اطلاعات جديدى به دست نيامد. چارچوب سؤالات مصاحبه نيمه ساختاریافته از مطالعه مباني نظرى به دست آمد. اطلاعات با استفاده از فرايند کدگذارى باز^۲ (شواهد معنادار)، کدگذارى محورى^۳ (مفاهيم) و کدگذارى انتخابى^۴ (مقوله ها) (جدول شماره ۲) تحليل شد. به منظور تعيين اعتبار اطلاعات، از روش چک همکار و بازآزمون استفاده شد.

جدول ۱. اطلاعات جمعيت شناختى مشارکت کنندگان در پژوهش

ردیف	دانشکده	رشته تحصيلی	تعداد
۱	دانشکده ادبيات	زبان و ادبيات فرانسه / زبان و ادبيات عربی	۲
۲	دانشکده الهيات	تاريخ و تمدن اسلامى / فلسفه و حکمت اسلامى / اديان و عرفان	۳
۳	دانشکده علوم ورزشی	رشته رفتار حرکتی	۵
۴	دانشکده علوم اجتماعى و اقتصادى	مطالعات زن و خانواده / مدیریت مالی / اقتصاد	۵
۵	دانشکده علوم تربيتى و روان شناسى	علوم تربيتى / روان شناسى / مشاوره	۱۵
۶	دانشکده علوم رياضى	رياضى کاربردى / کامپيوتر	۳
۷	دانشکده علوم زيستى	بيوتکنولوژى	۳
۸	دانشکده فنى و مهندسى	برق / مکانیک	۵
۹	دانشکده شيمى	شيمى کاربردى / شيمى محض	۳
۱۰	دانشکده فزيک	فزيک بنيادى	۲
۱۱	دانشکده هنر	نقاشى / صنايع دستى	۴

1. Irshad Ahmad Rashi
2. open coding
3. axial coding
4. selective coding

۴. یافته‌ها

آن‌چه در ادامه می‌آید تم‌های حاصل از کدگذاری گفته‌های دانشجویان است. دانشجویان برای تعریف زن توانمند ابتدا به بیان مؤلفه‌های آن پرداخته‌اند. از نگاه آن‌ها، مؤلفه‌های زن توانمند در شش بُعد روان‌شناختی، اجتماعی، خانوادگی، سیاسی، اقتصادی و دانشی دسته‌بندی می‌شود. هر کدام از این ابعاد در ادامه شرح داده شده‌اند. ابتدا جداول کدگذاری ارائه شده و در ادامه شرح تم‌ها بیان شده است.

جدول ۲. کدگذاری مفهوم زن توانمند

کدباز	کدمحوری
کد انتخابی: بعد روان‌شناختی	
آزادی در بیان افکار، خواسته‌ها و آرزوها	آزادی بیان
حق انتخاب بین گزینه‌های مختلف زندگی	حق انتخاب
قدرت تصمیم‌گیری در امور مختلف زندگی	قدرت تصمیم‌گیری
توانایی برنامه‌ریزی درست و منطقی در امور شخصی	قدرت برنامه‌ریزی
داشتن هدف در زندگی	هدفمندی
کنترل مناسب عواطف و هیجانات در برخورد با مسائل و مشکلات زندگی شخصی	مدیریت عواطف و هیجانات
متعادل بودن در ایفای نقش‌های مختلف در زندگی و اجرای درست وظایف محوله	مهارت زندگی شخصی
شناخت ارزش‌های وجودی خود به‌عنوان یک زن	توجه به ارزش وجودی
باور داشتن به توانایی‌های خود	خودباوری
داشتن اعتمادبه‌نفس در بخش‌های مختلف زندگی	اعتمادبه‌نفس
داشتن رضایت از زندگی شخصی	حسن رضایت
پذیرفتن تعهد و مسئولیت کارهایی که به زن سپرده می‌شود	مسئولیت‌پذیری
زن توانایی حل مشکلات شخصی خود را داشته باشد	حل مشکلات شخصی
اخلاقیات سرلوحه زندگی باشد	توجه به اخلاقیات
انجام مستقل فعالیت‌های روزمره	
عدم وابستگی غیرمنطقی به خانواده و دیگران	استقلال
داشتن فکر مستقل و پیروی نکردن کورکورانه از عقیده دیگران	
حفظ روحیه در تمامی مراحل زندگی	روحیه قوی
داشتن شخصیت قوی	شخصیت قوی
شجاعت در کلام و رفتار	شجاعت
بعد انتخابی: بعد اجتماعی	
داشتن ارتباط اجتماعی موفق با افراد جامعه	ارتباط

کد محوری	کد باز
احترام	داشتن احترام به عنوان یک زن
آگاهی اجتماعی	آگاهی از مسائل و مشکلات جامعه
سواد رسانه ای	آشنایی با فعالیت رسانه‌ها و نقد مطالب
حضور اجتماعی	حضور اجتماعی پررنگ در جامعه و فعالیت اجتماعی
بعد خانوادگی	
تعامل	برقراری ارتباط مناسب با همسر و فرزندان
برخورداری از قدرت	برخورداری از نفوذ در مسائل خانوادگی
	ازدواج موفق و تشکیل خانواده
مهارت زندگی خانوادگی	همسر خوب بودن
	تربیت مناسب فرزندان
بعد سیاسی	
تصمیم‌گیری در سطح کلان	قدرت تصمیم‌گیری در سطح عالی کشور مانند نمایندگی مجلس و فعالیت مدیریتی
سواد سیاسی	آگاهی از مسائل روز سیاسی و قدرت نقد مسائل سیاسی
بعد اقتصادی	
شغل	یافتن شغل مناسب و راه‌اندازی کسب‌وکار
استقلال مالی	کسب درآمد
بعد دانش	
توجه به ارزش علم	داشتن تحصیلات دانشگاهی

شرح تم‌ها در ادامه بیان شده است:

۴-۱. تعریف دانشجویان بعد روان‌شناختی

مؤلفه‌های بعد روان‌شناختی، از نظر دانشجویان، با مؤلفه‌هایی چون «آزادی بیان»، «حق انتخاب»، «تصمیم‌گیری»، «برنامه‌ریزی»، «هدفمندی»، «مدیریت عواطف»، «مهارت زندگی شخصی»، «توجه به ارزش وجودی»، «خودباوری»، «اعتمادبه‌نفس»، «حس رضایت»، «مسئولیت‌پذیری»، «حل مشکلات شخصی»، «اخلاقیات»، «استقلال»، «روحیه قوی»، «شخصیت قوی» و «شجاعت» تعریف می‌شود.

دانشجویان در ارتباط با مؤلفه «آزادی بیان» معتقدند که زن توانمند کسی است که بتواند افکار، خواسته‌ها و آرزوهای خود را آزادانه بیان کند. در ارتباط با «حق انتخاب»، دانشجویان معتقدند که یک زن در زندگی با گزینه‌های گوناگونی جهت تصمیم‌گیری مواجه است، پس لازم است از میان گزینه‌های مختلف، حق انتخاب داشته باشد و از طرف دیگران، تحت فشار نباشد. دانشجویی می‌گوید: «زن توانمند زنی است که حق انتخاب داشته باشد، مثلاً رشته و دانشگاهش رو

خودش انتخاب کنه.» دانشجویان زمانی که از «تصمیم‌گیری» سخن به میان می‌آورند، می‌گویند: «زن توانمند لازمه که درباره مسائل شخصی زندگیش تصمیم گیرنده باشه.» این سخن نشان‌دهنده آن است که یک زن در زندگی بارها در موقعیت تصمیم‌گیری قرار می‌گیرد و تصمیم‌گیری مسیر زندگی او را تعیین می‌کند؛ بنابراین، لازم است مهارت تصمیم‌گیری درست را کسب کند و اجازه ندهد که کسی جای او تصمیم بگیرد.

همچنین، دانشجویان بر این باور بودند که یک زن در زندگی با مسئولیت‌های بی‌شماری چون وظیفه فرزند، همسری، مادری، شغلی و تحصیلی مواجه است؛ بنابراین، برای داشتن یک زندگی بهتر، لازم است «برنامه‌ریزی» موفقی داشته باشد. مثلاً دانشجویی می‌گوید: «زن توانمند زنیه که قدرت برنامه‌ریزی زندگی اجتماعی و شخصیش رو داشته باشه.» برای داشتن زندگی با برنامه، زنان دانشجوی بر داشتن هدف و «هدفمندی» تأکید دارند و می‌گویند: «زن توانمند زنیه که بتونه در کنار انجام وظایف همسری و مادری، اهداف خودش رو در زندگی پیگیری کنه و بهش برسه.»

از دیگر مؤلفه‌های جالب توجه که دانشجویان بیان کردند «کنترل عواطف و هیجانات» بود مبنی بر این که زنان در مواجهه با مسائل زندگی ممکن است درگیر عواطف و هیجانات شوند و منطقی فکر نکنند و تصمیمات اشتباه بگیرند. زنان لازم دارند نحوه برخورد درست با هیجانات و عواطف خود را یاد بگیرند و آن را مدیریت کنند. در این ارتباط، دانشجویی می‌گوید: «بسیار مهمه که زن از نظر عاطفی بتونه خودش رو مدیریت کنه و فقط به خاطر توجه بیش از حد به عواطف، خودش رو در معرض خطر قرار نده و وارد ارتباطات غلط نشه و انقدر خودش رو از نظر عاطفی وابسته نکنه که از هدفاش دور بمونه.»

در ادامه، دانشجویان مسئله داشتن «مهارت زندگی شخصی» را مطرح می‌کنند و نکته مهم برای آن‌ها مهارت یک زن برای ایجاد تعادل بین نقش‌های چندگانه است؛ مثلاً در این زمینه دانشجویی می‌گوید: «زن توانمند باید بتونه بین نقش‌هاش در خانواده، شغل و علایق شخصیش تعادل ایجاد کنه.» دانشجویان همچنین زن توانمند را کسی می‌دانند که «ارزش‌های وجودی» خود را بشناسد، توانایی خود را بشناسد، «خودباوری» داشته باشد و در زندگی از خود اعتمادبه‌نفس نشان دهد. در همین زمینه، دانشجویی می‌گوید: «یه زن خیلی لازمه که ارزش‌های وجودیش رو بشناسه، خودش رو باور کنه و در زندگی از خودش اعتمادبه‌نفس نشون بده. اگه یه زن اینا رو داشته باشه، می‌تونه همه چی رو مدیریت کنه.» با توجه به روایت دانشجویان، داشتن «رضایت در زندگی» برای یک زن مهم است و از طرف دیگر «مسئولیت‌پذیری» نشانه توانمندی

زن محسوب می‌شود. در این ارتباط دانشجویی می‌گوید: «زن توانمند زنی که بتونه مسئولیت‌پذیر باشه و نسبت به کاری که انجام می‌ده متعهد باشه.»

نکته قابل توجهی دیگری که دانشجویان به آن اشاره می‌کنند «توانایی حل مشکلات شخصی» است. آن‌ها بر این باورند که زنان در زندگی خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی دارای مشکلات بی‌شماری هستند و می‌گویند: «زن توانمند کسیه که برای حل مشکلات شخصی خود به کسی وابسته نباشه و توانایی اینو داشته باشه که خودش مشکلاتش رو حل کنه.» همچنین از «توجه به اخلاقیات» حرف می‌زنند و می‌گویند: «یه زن باید از نظر اخلاقی قوی باشه و این قدرت اخلاقی رو در رفتارش نشون بده.» در ادامه آن‌ها مفهوم «استقلال» را مطرح می‌کنند و بر این باورند که زنان در انجام فعالیت‌های روزمره بهتر است مستقل عمل کنند و وابستگی غیرمنطقی به خانواده نداشته باشند و شخصیت مستقل خود را حفظ کنند. در این زمینه دانشجویی می‌گوید: «زن توانمند در زندگی نباید وابستگی شدید و غیرمنطقی به خانواده و دیگران داشته باشه و باید منطقی فکر و عمل کنه.» مفهوم «استقلال فکری» هم بسیار برای دانشجویان مهم بود. آنان بیان می‌کنند که «زن توانمند در وهله اول زنی که استقلال فکری داشته باشه و کسی نتونه فکرش را به اون تحمیل کنه.» در ادامه، دانشجویان داشتن «روحیه قوی»، «شخصیت قوی» و شجاعت را لازمه زن توانمند می‌دانند و می‌گویند: «یه زن توانمند نباید شکننده جلوه کنه، بلکه باید روحیه خوبی داشته باشه، شخصیت قوی از خودش نشون بده و وقتی می‌خواد کاری رو شروع کنه، شجاعت داشته باشه، نگه چون زخم نمی‌تونم این کار رو انجام بدم.»

۲-۴. تعریف دانشجو از بُعد اجتماعی

بُعد اجتماعی، با توجه به تعریف دانشجویان، با مؤلفه‌هایی چون «ارتباط»، «احترام»، «آگاهی اجتماعی»، «سواد رسانه‌ای» و «حضور اجتماعی» در ارتباط است. دانشجویان در بیان مفهوم «ارتباط» بر این باورند که ارتباط ابزاری است که زنان با کمک آن می‌توانند رابطه اجتماعی موفق با دیگر افراد جامعه برقرار کنند، شخصیت خود را به دیگران معرفی کنند، دیگران را بشناسند، و در فعالیت‌های اجتماعی موفق عمل کنند. همچنین، دانشجویان معتقدند که داشتن «احترام» در جامعه برای زن لازم است. دانشجویی در این زمینه می‌گوید: «زن وقتی توانمندانه که وقتی وارد جامعه می‌شه، در جامعه به او و شخصیتش احترام بزارن.»

مؤلفه جالب دیگری که دانشجویان مطرح می‌کنند «آگاهی اجتماعی» و «سواد رسانه‌ای» است. در این باره می‌گویند: «مهارت اولی که یه زن برای توانمند شدن لازم داره آگاهی از امور اجتماعی» و

«این‌که در دوره فعلی، برخورداری از سواد رسانه‌ای برای به زن خیلی مهمه. الان رسانه‌ها خیلی قوی هستند و زن باید بدونه نحوه فعالیت رسانه‌ها چطوره و این‌که نباید هر تبلیغی رو باور کنه و باید قدرت بررسی پیام‌های ارائه‌شده رو داشته باشه.» همچنین دانشجویان مؤلفه «حضور اجتماعی» را برای توانمندی زن الزامی می‌دانند و معتقدند که زن توانمند باید در فعالیت‌های اجتماعی حضوری پررنگ داشته باشد و وقتی در جامعه ظاهر می‌شود، هویت زنانه خود را حفظ کند. در این باره دانشجویی می‌گوید: «به زن وقتی توانمند که در جامعه با ویژگی‌ها و هویت زنانه خودش عمل کنه؛ مثل پسرا عمل رفتار نکنه. بعضی‌ها برای پذیرفته شدن مثل پسرا رفتار می‌کنن.»

۳-۴. تعریف دانشجویان از بُعد خانوادگی

دانشجویان در تعریف بُعد خانوادگی به مسائلی اشاره می‌کنند که در داخل خانواده اتفاق می‌افتد و به بهبود زندگی خانوادگی کمک می‌کنند، مانند تعاملات بین افراد خانواده، داشتن قدرت در امور خانوادگی، و مهارت خانوادگی. آن‌جا که یک دانشجوی دختر از «تعامل» صحبت می‌کند، به کیفیت برقراری ارتباط مناسب میان اعضای خانواده، مانند کیفیت برقراری رابطه یک زن با همسر و فرزندان، اشاره دارد و می‌گوید: «زن توانمند زنی که در امور خانوادگی خود بتونه ارتباط مناسب با همسر و فرزندان خود برقرار کنه.» نکته قابل توجه دیگری که دانشجویان مطرح می‌کنند «برخورداری از قدرت» است؛ به این معنی که یک زن از قدرت تصمیم‌گیری مساوی با همسرش در ارتباط با مسائل و مشکلات زندگی برخوردار باشد. در این زمینه دانشجویی می‌گوید: «زن در موقعیت خانوادگی در نقش همسر و مادر باید دارای قدرت تصمیم‌گیری باشه و بتونه نقش پررنگی در خانواده داشته باشه و اثر مثبت روی همسر و فرزنداش بزاره.» در نهایت دانشجویان معتقدند که یک زن در امور خانوادگی باید «مهارت زندگی» داشته باشد و بتواند ازدواج موفق داشته باشد، همسر خوبی باشد و فرزندان شایسته تربیت کند.

۴-۴. تعریف دانشجویان از بُعد سیاسی

دانشجویان در تعریف بُعد سیاسی از مؤلفه‌هایی چون «سواد سیاسی» و «قدرت تصمیم‌گیری» در سطح کلان نام می‌برند. هر جامعه دارای نظام سیاسی خاص خود است و آگاهی از نوع تفکر نظام سیاسی، خط‌مشی‌ها و اصول این نظام برای زندگی در جامعه لازم است. علاوه بر آن، زنان باید بتوانند پیام‌های سیاسی را بشنوند و آن را مورد نقد آگاهانه قرار دهند. دانشجویی در این زمینه می‌گوید: «برای این‌که به زن بتونه مسیر توانمند شدن رو طی کنه، باید نظام سیاسی کشور رو بشناسه، بدونه که اون‌ها چه خط‌مشی‌ای دارن، مشکلات سیاسی کشور چیه، خبرهای سیاسی رو

که می‌شنوه بی‌چون و چرا باور نکنه و بتونه اونا رو نقد کنه.» همچنین، آن‌ها بر این باورند که زنان در جامعه برای احقاق حقوق خود باید بتوانند به‌عنوان نماینده وارد مجلس و پست‌های مدیریتی شوند و از قدرت تصمیم‌گیری در مسائل سیاسی کشور برخوردار شوند تا صدایشان شنیده شود. دانشجویی می‌گوید: «زن توانمند زنیه که بتونه در سطوح کلان سیاسی و مدیریتی وارد بشه و در تصمیم‌گیری‌های سطح کلان مشارکت داشته باشه.»

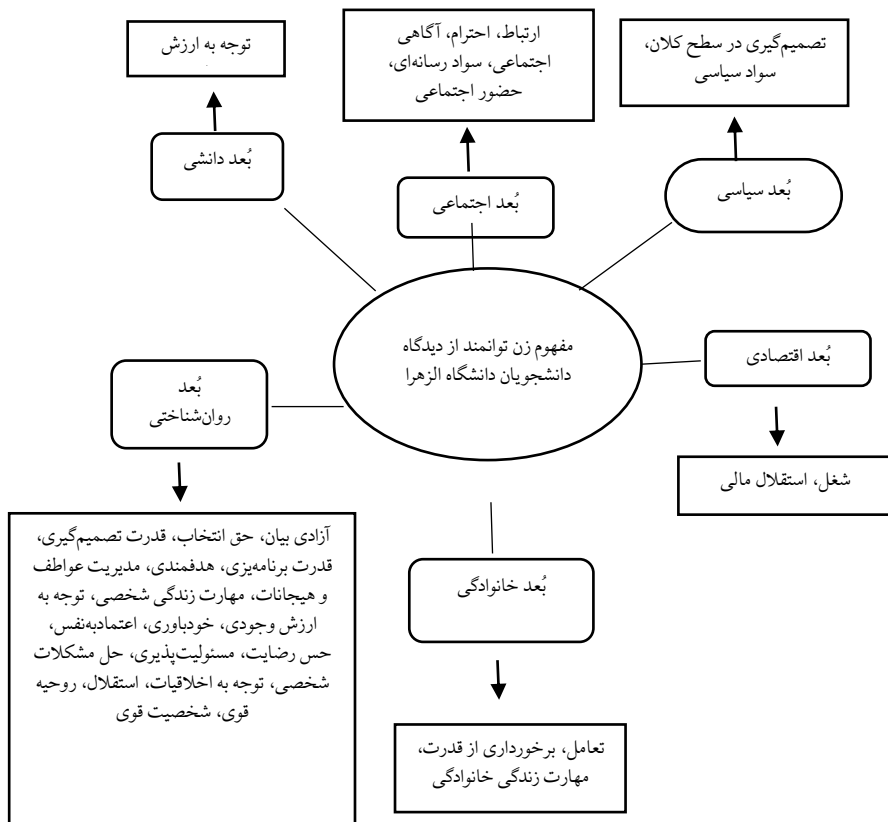
۴-۵. تعریف دانشجویان از بُعد اقتصادی

در روایت دانشجویان، مؤلفه‌هایی چون یافتن «شغل» و «کسب درآمد» در توضیح بُعد اقتصادی مهم جلوه می‌کنند. دانشجویان بر این باورند که در جهان امروز، اقتصاد و مسائل مالی بسیار مهم هستند و زنان برای توانمند شدن، در وهله اول، باید بتوانند شغلی متناسب با تحصیلاتشان داشته باشند. دانشجویی در این زمینه می‌گوید: «زن توانمند زنیه که بتواند در جامعه متناسب با تحصیلاتش شغلی داشته باشه.» نکته قابل توجه دیگری که در این بُعد به چشم می‌خورد مؤلفه کسب درآمد است. از نظر دانشجویان، کسب درآمد اقتصادی به زن اجازه می‌دهد که وابسته نباشد و سلطه دیگران را کم کند و به او مجال می‌دهد تا توانایی‌های خود را بارور کند. دانشجویی می‌گوید: «زن باید استقلال مالی داشته باشه. استقلال مالی به زن کمک می‌کنه که بسیاری از فعالیت‌هایی رو که دوست داره انجام بده و سلطه خانواده رو روی آدم کم می‌کنه.»

۴-۶. تعریف دانشجویان از بُعد دانش

دانشجویان در تعریف بُعد دانش «توجه به ارزش علم» را مطرح می‌کنند. آن‌ها معتقدند که دانش افق‌های ذهنی زن را وسیع می‌کند و او را قادر می‌سازد تا پدیده‌های خانوادگی و اجتماعی را با دیدی انتقادی ببیند و مشکلات پیش‌رو را بهتر حل کند. از طرف دیگر، دانش به زنان کمک می‌کند شغل مناسب به دست بیاورند تا از مسیر اشتغال، درآمد مالی کسب کنند. نمونه گفت‌وگوی یک دانشجوی در این زمینه این است: «یه زن در این دوره و زمونه باید حتماً تحصیلات داشته باشه که از طریق تحصیلات بتونه جایگاه اجتماعی‌ش رو بالا بیره، شغل پیدا کنه و درآمد کسب کنه. بدون تحصیلات کاری از دستش برنمی‌آد.»

نمودار ۱. مفهوم توانمندی زنان، با توجه به دیدگاه دانشجویان دانشگاه الزهراء

۵. نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های این پژوهش، زن توانمند زنی است که طی یک فرایند، از بُعد روان‌شناختی آغاز کند و به خودباوری برسد و در ادامه با دانش بینش خود را گسترش دهد و سپس در سطح اجتماع و سیاست وارد شود و اثرگذار باشد و به کمک بُعد اقتصادی، خود را مستقل کند. در روایت دانشجویان دانشگاه الزهراء از زن توانمند، شش بُعد روان‌شناختی، اجتماعی، خانوادگی، سیاسی، اقتصادی و دانشی شناسایی شدند.

بُعد روان‌شناختی بیشترین تعداد مؤلفه‌ها را دارد. یک زن در مسیر توانمند شدن لازم است شخصیت و توانایی‌های خود را بشناسد و آن را پرورش دهد. زنان تا به این شناخت نرسند نمی‌توانند در ابعاد دیگر توانمندسازی موفق شوند. دانشجویان بر این باورند که یک زن تنها در

صورتی توانمند می‌شود که بتواند آزادانه خواسته‌های خود را به زبان بیاورد؛ حق انتخاب و قدرت تصمیم‌گیری داشته باشد؛ در زندگی خود هدف داشته باشد و برای رسیدن به آن برنامه‌ریزی کند؛ عواطف خود را کنترل کند و نقش‌های زندگی خود را به‌درستی انجام دهد؛ ارزش وجودی خود را بشناسد و به توانایی‌های خود باور داشته باشد و از اعتمادبه‌نفس برخوردار باشد؛ از زندگی خود راضی باشد؛ مسئولیت‌پذیر و اخلاق‌مدار باشد؛ از پس حل مشکلات شخصی خود برآید؛ اخلاقیات را سرلوحه زندگی قرار دهد؛ در انجام فعالیت‌ها روزمره وابستگی نداشته باشد؛ از وابستگی غیرمنطقی به خانواده و دیگران دوری کند و فکر مستقل داشته باشد و در زندگی، روحیه، شخصیت قوی و شجاعت داشته باشد.

در پژوهش‌های دیگر هم به اهمیت بُعد روان‌شناختی در توانمند شدن زنان اشاره شده است، چنان‌چه استرام کوئیست (۲۰۱۵) در بُعد روان‌شناختی سطح خرد بیان می‌دارد که زنان باید احساس اعتمادبه‌نفس داشته باشند، از عزت‌نفس قوی برخوردار باشند و ابراز وجود کنند تا بتوانند توانمند شوند. همچنین در پژوهش حسینی (۱۴۰۰) و زمانی مقدم و افشانی (۱۴۰۰) در زمینه توانمندسازی زنان به بُعد روان‌شناختی شده است.

در بُعد اجتماعی، به مفاهیمی چون ارتباط اجتماعی، احترام، آگاهی اجتماعی، سواد رسانه‌ای و حضور اجتماعی اشاره شده است. زن توانمند زنی است که وارد جامعه شود و بتواند با افراد جامعه ارتباط اجتماعی برقرار کند و فعالیت و حضور اجتماعی داشته باشد و در اجتماع تأثیرگذار باشد. زنان تا وارد اجتماع نشوند و فعالیت اجتماعی نداشته باشند، صدایشان شنیده نمی‌شود. در پژوهش‌های دیگر هم، به اهمیت بُعد اجتماعی در توانمند شدن زنان اشاره شده است؛ چنان‌چه بُعد اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد توانمندسازی زنان در پژوهش کشاورز شگری و آذركسب (۱۳۹۵)، حسینی (۱۴۰۰) و زمانی مقدم و افشانی (۱۴۰۰) مطرح شده است. در پژوهش انجام‌شده توسط شتیار (۲۰۱۵) تغییر در ساختار اجتماع، و در پژوهش تبسم و همکاران (۲۰۱۹) شرکت در فعالیت‌های اجتماعی در توانمندسازی مهم تلقی می‌شود.

در بُعد خانوادگی، مؤلفه‌هایی چون تعامل در زندگی خانوادگی، که نحوه ارتباط با همسر و فرزندان را پوشش می‌دهد، و این‌که زنان در بافت خانواده عضوی بی‌اثر نباشد، بلکه هم‌وزن همسر خود قدرت داشته باشد که در تصمیمات خانواده اثر بگذارند و این‌که زنان توانمند باید بتوانند ازدواج کنند، تشکیل خانواده بدهند، فرزند به دنیا بیاورند و بتوانند فرزند شایسته تربیت کنند، نشان‌دهنده اهمیت و محوریت خانواده و نقشی است که زن می‌تواند در خانواده موفق داشته

باشد. در پژوهش تبسم و همکاران (۲۰۱۹)، به اهمیت تصمیم‌گیری در امور خانوادگی برای توانمند شدن زن توجه شده است.

در بُعد سیاسی، به مفاهیمی چون قدرت تصمیم‌گیری در سطح کلان و آگاهی سیاسی اشاره شده است. زنان دانشگاه الزهرا معتقدند که زنان توانمند نمی‌شوند مگر این‌که درباره نظام سیاسی و خط‌مشی‌های آن آگاهی داشته باشند تا توانایی نقد اخبار سیاسی را به دست آورند و به سطح کلان سیاسی کشور، مانند مجلس، وارد شوند یا پست‌های مهم مدیریتی را عهده‌دار شوند. تنها از این مسیر است که می‌توانند صدای زنان را به گوش همگان برسانند. استرام کوئیست (۲۰۱۵) توانمندسازی سیاسی در سطح کلان و انتخاب شدن به‌عنوان نماینده سیاسی در هر سطحی را به‌عنوان امکانی در نظر می‌گیرد که زنان خودشان را پیشرفت دهند و برای بهبود روابط جنسیتی تربیونی به دست آورند. در پژوهش حسینی (۱۴۰۰) به اهمیت بُعد سیاسی برای توانمند شدن زنان اشاره شده است، تبسم و همکاران (۲۰۱۹) داشتن فعالیت سیاسی و ارشا احمد رشی (۲۰۲۲) مشارکت سیاسی را به‌عنوان یکی از راهبردهای توانمندسازی زنان معرفی می‌کنند.

در بُعد اقتصادی، شغل و استقلال مالی مهم تلقی می‌شود. زنان دانشگاه الزهرا معتقد بودند که زن برای توانمند شدن به شغل متناسب با تحصیلات نیاز دارد و این‌که بتوانند در شغل خود ثابت بمانند و امنیت ایجاد کنند. اما بیشترین ارجاعات مربوط به استقلال مالی است. استقلال مالی سبب می‌شود که یک زن نسبت به خانواده و همسر خود وابستگی کمتری را تجربه کند و فعالیت‌هایی را که دوست دارد انجام دهد و مستقل‌تر تصمیم‌گیری کند. استرام کوئیست (۲۰۱۵) در بُعد کلان اقتصادی مفهوم اشتغال زنان را مطرح می‌کند که زنان از این مسیر به اقتصاد مالی دست پیدا می‌کنند و در سطح خرد درآمد مالی زنان مطرح است که زنان از طریق درآمد به‌دست‌آمده کمتر به تصمیم‌گیری‌های همسر خود وابسته می‌شوند و توانایی بیشتری برای تصمیم‌گیری مستقل خواهند داشت. در پژوهش یزدخواستی و راستایی (۱۳۸۲)، دسترسی به منابع مالی در توانمندسازی زنان مهم تلقی شده است. کرمانی و همکاران (۱۳۹۲)، نایاک و ماهاتتا (۲۰۱۲) و شتیاری (۲۰۱۵) اشتغال و درآمدزایی را مطرح می‌کنند. کشاورز شکری و آذرکسب (۱۳۹۵)، حسینی (۱۴۰۰)، و زمانی مقدم و افشانی (۱۴۰۰) بُعد اقتصادی را به‌عنوان یکی از ابعاد توانمندسازی زنان معرفی می‌کنند.

در بُعد دانش، دانشجویان تنها تحصیلات را به‌عنوان بُعد دانش مطرح کرده‌اند. تحصیلات نقش مهمی در آگاه‌سازی ذهن دانشجویان دارد و به آنان کمک می‌کند شغل مناسب پیدا کنند و

درآمد کسب کنند. استرام کوئیست (۲۰۱۵) در بُعد دانش در آموزش رسمی بیان می‌کند که آموزش رسمی زنان را قادر می‌سازد مشاغلی با درآمد بهتر کسب کنند و به اقتصاد کمک کنند و به‌طور غیرمستقیم، با ابعاد روان‌شناختی، سبب افزایش اعتمادبه‌نفس و خودکارآمدی می‌شود. در پژوهش کتابی، یزدخواستی و راستایی (۱۳۸۲) افزایش سطح تحصیلات از ابعاد توانمندسازی زنان است. در پژوهش فریدونی (۱۳۹۱)، کشاورز شکری و آذرکسب (۱۳۹۵)، شتیار (۲۰۱۵) و ارشا احمد رشی (۲۰۲۲) اهمیت آموزش در توانمندسازی زنان مطرح شده است.

با توجه به یافته‌های این پژوهش، مفهوم توانمندسازی زنان مفهومی اساسی است؛ زیرا رسیدن به توسعه پایدار از اهداف مهم هر جامعه‌ای می‌باشد و زنان به‌عنوان نیمی از جمعیت جامعه، سهم مهمی در رسیدن به پیشبرد اهداف توسعه دارند. اما تا سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان برنامه‌ای مدون با هدف توانمندسازی زنان طراحی نکنند نمی‌توانند از پتانسیل زنان در جهت توسعه استفاده کنند.

قدم اول در طراحی برنامه توانمندسازی زنان مشخص شدن تعریف آن و شناسایی مؤلفه‌های مفهوم توانمندسازی زنان است. در ابتدا لازم است برای پاسخ به سؤال اصلی پژوهش که یافتن مؤلفه‌های زن توانمند از دید دانشجویان دانشگاه الزهرا می‌باشد، به چارچوب اصلی پژوهش که نظریه توانمندسازی استرام کوئیست است اشاره شود و قیاسی با مؤلفه‌های به دست آمده از پژوهش انجام شود. مؤلفه‌های زن توانمند که استرام کوئیست به آن اشاره می‌کند در ابعاد چهارگانه اقتصادی، سیاسی، دانشی و روان‌شناختی در دو سطح خُرد و کلان است و مؤلفه‌های زن توانمند در پژوهش حاضر در ابعاد شش‌گانه روان‌شناختی، اجتماعی، خانوادگی، سیاسی، اقتصادی و دانشی شناسایی شده است. مسئله مهمی که در ارتباط با قیاس مؤلفه‌های چارچوب نظری استرام کوئیست و مؤلفه‌های شناسایی شده با توجه به پژوهش به چشم می‌خورد اشاره به زمینه اجتماعی و بافت فرهنگی است که مؤلفه‌ها را شکل داده است. استرام کوئیست، به‌عنوان پژوهشگر آمریکایی، نظریه توانمندسازی زنان را به‌عنوان یک نظریه تغییر ساختار اجتماعی مدنظر قرار می‌دهد و آموزش را به‌عنوان یک نیروی اصلی برای توانمندسازی که نیاز به ارتباط با شرایط اقتصادی، سیاسی و روان‌شناختی دارد مطرح می‌کند (استرام کوئیست، ۲۰۱۵)، در صورتی که دانشجویان دانشگاه الزهرا در بیان اندیشه خود در ارتباط با مؤلفه‌های زن توانمند آن را مسئله فردی در نظر گرفته و حتی در جایی که بُعد اجتماعی را با مؤلفه‌هایی چون ارتباط، احترام، آگاهی، سواد رسانه‌ای و حضور اجتماعی بیان می‌کنند، آن را در ارتباط با جامعه و توجه به تغییر ساختار اجتماعی مطرح نکرده‌اند. در ادامه، پژوهش حاضر بُعد خانوادگی را به‌عنوان یکی از ابعاد توانمندسازی زنان مطرح می‌کند که در پژوهش استرام کوئیست به آن به‌عنوان بُعدی جداگانه اشاره‌ای

نشده است و در قالب ابعاد چهارگانه در سطح خرد مطرح می‌شود که این نشان‌دهنده بافتی است که پژوهش حاضر در آن شکل گرفته و همواره در بافت کشور ایران مسئله خانواده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است و زن و جایگاه او را با توجه به ارتباطی که با خانواده دارد مدنظر قرار می‌دهند، اما استرام کوئیست، هنگامی که در هر چهار بُعد در بخش خرد به خانواده می‌پردازد، تغییر ساختارها را مدنظر قرار می‌دهد.

در ادامه به بررسی جداگانه ابعاد شش‌گانه‌ای که براساس دیدگاه دانشجویان الزهرا به دست آمده است اشاره می‌شود. با توجه به این که بُعد روان‌شناختی بیشترین مؤلفه‌ها را در میان دیگر ابعاد دارا است، می‌توان گفت دانشجویان بر این عقیده هستند که تغییرات را باید از درون خود شروع کنند و باورهای خود را در ارتباط با زن توانمند تغییر دهند و رشد دهند و به توانایی‌های خود ایمان داشته باشند، در غیر این صورت توانمند نمی‌شوند. اما نکته مهمی که در تعاریف برخی دانشجویان از زن توانمند در بُعد روان‌شناختی به چشم می‌خورد این است که به این امر اشاره می‌کنند که زن‌ها احساساتی هستند و تصمیماتشان بیشتر مبتنی بر احساس است و باید این امر را کنترل کنند. این خود نشان‌دهنده این است که با توجه به این که زنان دانشور معتقدند که باید تغییرات را از درون خود شروع کنند، باز هم برخی از آن‌ها در تعریف زن توانمند دارای کلیشه‌های قوی جنسیتی هستند و نتوانسته‌اند ذهن خود را از کلیشه‌های جنسیتی آزاد کنند.

در بُعد اجتماعی، دانشجویان دختر به مؤلفه‌هایی چون ارتباط اجتماعی، احترام، آگاهی از مسائل اجتماعی و حضور اجتماعی اشاره کرده‌اند و نقش مهم زنان را در تغییر ساختار اجتماعی نادیده گرفته‌اند.

در بیان مؤلفه‌های خانوادگی، به مؤلفه‌هایی چون تعامل، برخورداری از قدرت که به قدرت تصمیم‌گیری برابر با همسر در محیط خانواده اشاره دارد، و مهارت زندگی خانوادگی که به نحوه چگونگی همسر خوب بودن و مادر خوب بودن اشاره دارد، پرداخته‌اند. به نظر می‌رسد دانشجویان در تعریف بُعد خانوادگی تنها به نقش همسر بودن و مادر بودن زن اشاره دارند و به جایگاه یک زن به‌عنوان دختر خانواده و در ارتباط با پدر و مادر اشاره‌ای نداشته‌اند و حتی به نقشی که زن می‌تواند در تغییر باورهای خانواده در ارتباط با جایگاه زن داشته باشد اشاره‌ای نکرده‌اند.

در بُعد اقتصادی، به مفهوم شغل و کسب درآمد اشاره شد که نشان می‌دهد از دیدگاه دانشجویان، استقلال مالی قدم مهمی در جهت استقلال از خانواده و دیگران است و کمک می‌کند یک زن با درآمدی که حاصل شغل است استعدادهای خود را رشد دهد.

در بُعد سیاسی، داشتن نماینده زن بسیار مهم می‌باشد. واقعیت این است تا سیاست‌های یک کشور در جهت توانمندی زنان نباشد، زنان آن جامعه رشد نمی‌کند و فقط وجود خود سیاست توانمندی کافی نیست، بلکه باید منابع کافی جهت رسیدن به اهداف تأمین شود.

بُعد دانش از نظر دانشجویان فقط به داشتن تحصیلات دانشگاهی خلاصه شد و وجود محتوایی که آموزش به واسطه آن انجام می‌شود نادیده گرفته شد.

افزون بر این، دانشجویان شرکت‌کننده در این پژوهش بُعد فرهنگی را که در جامعه ایرانی بسیار مهم است نادیده گرفته‌اند، در صورتی که مفهوم توانمندسازی زنان به بافت فرهنگی هر کشور گره خورده است. در این پژوهش تلاش شد توانمندسازی زنان با توجه به دیدگاه دانشجویان دانشگاه الزهرا به‌عنوان یک دانشگاه تک‌جنسیتی تعریف شود، زیرا روایت دانشجویان دختری که در یک دانشگاه تک‌جنسیتی تحصیل می‌کنند می‌تواند در نوع خود مهم باشد. در اصل، باید به این نکته اشاره کرد که نتایج این پژوهش ممکن است از نتایج پژوهشی مشابه در دانشگاه‌های دو‌جنسیتی متفاوت باشد. امید است این پژوهش صدای دختر دانشجوی دانشگاه، به‌ویژه زنان، را به گوش همگان برساند و تأثیری در سیاست‌ها و راهبردهای برنامه‌های توسعه کشور داشته باشد. به‌عنوان پیشنهاد پژوهشی، پیشنهاد می‌شود پژوهش واکاوی مفهوم توانمندسازی زنان در دانشگاه‌های دیگر انجام شود و پژوهش در زمینه اهمیت بُعد فرهنگی در توانمندسازی زنان انجام شود. همچنین با توجه به انقلاب شبکه‌های اجتماعی (آینسی و همکاران، ۲۰۲۳) و گسترش انواع بسترهای آنلاین و همچنین ورود روزافزون هوش مصنوعی به انواع حوزه‌های شغلی، فردی، هنری و غیره (آریس و همکاران، ۲۰۲۳)، نقش این ظرفیت‌های نوین و چالش‌های مربوط به آن‌ها در توانمندسازی زنان می‌تواند مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد.

۶. مشارکت نویسندگان

سعیده پورخزایی در مقاله حاضر مسئولیت انجام مصاحبه‌ها، تحلیل یافته‌ها و نوشتن مقاله را عهده‌دار بوده است. دکتر گلنار مهران مسئولیت راهنمایی تحلیل یافته‌ها و نوشتن مقاله را عهده‌دار بوده است. دکتر پروین احمدی مسئولیت راهنمایی نوشتن مقاله را عهده‌دار بوده است. دکتر فریبا عدلی مسئولیت راهنمایی تحلیل یافته‌ها و نوشتن مقاله را عهده‌دار بوده است.

۷. تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

منابع

- حسینی، محمدرضا (۱۴۰۰). تحلیل تماتیک توسعه اجتماعی زنان با تأکید بر توانمندسازی پایدار. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱۳(۴۹-۴۶)، ۱۹۸-۱۸۵.
- حیدری، فریبا (۱۳۹۷). نقش و مشارکت زنان در توسعه پایدار. فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان، ۳(۱۱)، ۹۹-۱۱۹.
- رئیسی، ماهنور؛ و خسروی، ملکناج (۱۴۰۰). توانمندسازی و مشارکت سیاسی - اجتماعی زنان بلوچ بعد از انقلاب اسلامی ایران. فصلنامه رهیافت، ۱۵(۵۵)، ۹۹-۱۱۶.
- زمانی مقدم، مسعود؛ و افشانی، علیرضا (۱۴۰۰). توانمندسازی زنان سرپرست خانوار در ایران: مرور نظام‌مند. فصلنامه - پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲۱(۸۰)، ۸۰-۴۵.
- فریدونی، سمیه (۱۳۹۱). دریافتی نواز مفهوم تواناسازی زنان: عناصر و فرایندها. مجله مدیریت فرهنگی، ۶(۱۷)، ۷۱-۸۸.
- کتابی، محمود؛ یزدخواستی، بهجت؛ و فرخی راستابی، بهجت (۱۳۸۲). توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه. زن در توسعه و سیاست، ۱(۷)، ۳۰-۵.
- کرمانی، مهدی؛ مظلوم خراسانی، محمد؛ بهروان، حسین؛ و نوغانی، محسن (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان سرپرست خانوار: مورد مطالعه، زنان شاغل در مراکز کوثر شهرداری تهران در سال ۱۳۹۱. جامعه‌شناسی ایران، ۱۴(۳)، ۱۴۸-۱۱۶.
- کشاوری شکری، عباس؛ و آذرکسب، عاطفه (۱۳۹۵). نقادی و بازسازی نظریه سارا لانگه درباره شاخص‌های توانمندسازی زنان. دوفصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، ۸(۱۶)، ۳۵-۵. doi: 10.30471/SOCI.2017.1319
- کشاوری، فهیمه؛ و شمشیری، بابک (۱۳۹۹). الگوی کاربردی توسعه توانمندسازی زنان جامعه ایرانی: یک پژوهش ترکیبی. زن در توسعه و سیاست، ۱۸(۳)، ۴۸۴-۴۶۳. doi: 10.22059/jwdp.2020.300983.1007816
- کلدی، علیرضا؛ و سلحشوری، پروانه (۱۳۹۱). بررسی تأثیر حمایت اجتماعی بر توانمندسازی زنان. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۴(۴)، ۲۲-۷.
- متوسلی، محمود؛ دباغی، حمیده؛ و عباسی، افروز (۱۳۹۶). الگوی نظری توانمندسازی فردی و جمعی به مثابه آزادی با تأکید بر دیدگاه‌های کانت و آمارتیا سن. فصلنامه توسعه محلی، ۹(۱)، ۵۰-۲۷.
- مدیریت برنامه و بودجه (۱۳۹۱). تحول اداری و بهره‌وری با همکاری معاونت‌های محترم دانشگاه. سند راهبردی دانشگاه.
- مهران، گلنار (۱۳۸۵). بررسی روند تواناسازی دختران و زنان در نظام آموزشی ایران. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۸۷، ۵۹-۹۹.
- Aeini, B., Zohouri, M., & Mousavand, M. (2023). Iranians and Privacy Preservation on Social Media: A Systematic Review. *Positif Journal*, 23(10), 88-100.
- Aris, S., Aeini, B., & Nosrati, S. (2023). A Digital Aesthetics? Artificial Intelligence and the Future of the Art. *Journal of Cyberspace Studies*, 7(2), 219-236. doi: 10.22059/jcss.2023.366256.1097

- Bhat, A. (2015). Role of education in the empowerment of women in India. *Journal of Education and Practice*, 6(10), 188-191.
- Cornwall, A. (2016). Women's empowerment: What works?. *Journal of International Development*, 38(3), 342-359. doi: 10.1002/jid.3210
- Kabeer, N. (1999). Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435-464. Portico. doi: 10.1111/1467-7660.00125
- Kabeer, N. (2005). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third millennium development goal 1. *Gender & Development*, 13(1), 13-24. doi: 10.1080/13552070512331332273
- Longwe, S. H. (1998). Education for women's empowerment or schooling for women's subordination? *Gender & Development*, 6(2), 19-26. doi: 10.1080/741922726
- Mehran, G., & Adli, F. (2019). *Female Education in the Islamic Republic of Iran: Understanding the Paradox of Tradition and Modernity*. Women, Islamic, and Education in Iran. New York & London: Routledge.
- Nayak, P., & Mahanta, B. (2012). Women empowerment in India. *Bulletin of Political Economy*, 5(2), 155-183. doi.org/10.2139/ssrn.1320071
- Reshi, A., & Sudha, T. (2022). Women Empowerment: A Literature Review. *IJEBAS*, 12(6). 1353-1359. doi: 10.54443/ijebas.v2i6.753
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.
- Shettar, D. R. M. (2015). A study on issues and challenges of women empowerment in India. *IOSR Journal of Business and Management (IOSRJBM)*, 17(4). 13-19. doi: 10.9790/487X-17411319
- Stromquist, N. (1995). *The Theoretical and Practical Bases for Empowerment*. Unesco Institute for Education.
- Stromquist, N. (2006). Gender, Education and the Possibility of Transformative Knowledge. *A Journal of Comparative and International Education*, 36(2), 145-161. doi: 10.1080/03057920600741131
- Stromquist, N. (2015). Gender Structure and Women's Agency: Toward Greater Theoretical Understanding of Education for Transformation, *International Journal of Lifelong Education*, 34(1), 59-76. doi: 10.1080/02601370.2014.991524
- Stromquist, N. (2015). Women's Empowerment and Education: Linking Knowledge to Transformative Action. *European Journal of Education*, 50(3), 307-324. doi: 10.1111/ejed.12137
- Stromquist, N. (1993). Women, education and empowerment: Pathways towards autonomy. In *International Seminar on Women's Education and Empowerment*, Hamburg, Germany, 1993.
- Tabassum, M., Begum, N., Rana, M., Faruk, M., & Miah, M. (2019). Factors influencing women's empowerment in Bangladesh. *Science, Technology and Public Policy*, 3(1), 1-7. doi: 10.11648/j.stpp.20190301.11

